

Інструментарій податкового планування та процеси ухилення від сплати податків в контексті діючої практики функціонування офшорних юрисдикцій

Розглянуто податкове планування з використання інструментарію офшорів, його види та характерні особливості. Проаналізовано діяльність деяких видів офшорних компаній. Досліджено динаміку процесів ухилення від сплати податків шляхом застосування офшорів.

The tax planning from the use of tool of offshore area, his kinds and characteristic features is considered. Activity of some types of off-shore companies is analyzed. Dynamics of processes of avoiding payment of taxes by application of offshore area are investigational.

Ключові слова: *податки, податкове планування, офшорна зона, офшорна юрисдикція, ухилення від сплати податків, прями іноземні інвестиції.*

Вступ. Дуже часто зони зі спеціальним режимом оподаткування, зокрема офшорні зони, розглядаються як опорний пункт для ухилення від сплати податків, джерело податкових правопорушень, носій «тіньової» економіки, відмивання «брудних» коштів та ін. На практиці зони зі спеціальним режимом оподаткування, насамперед офшорні зони, використовуються для мінімізації сум податків, зборів (обов'язкових платежів), а це вимагає проведення диференційованого підходу до розмежування заборонених й цілком легальних методів використання цих зон, визначення межі між правопорушенням і цілком законними методами, що застосовуються в процесі оподаткування, між ухиленням від сплати податків і податковим плануванням.

Процеси податкового планування в офшорних зонах розглядалися у працях українських та російських вчених, а саме Барановського О.І., Васенко

В. К., Вишинської Т. А., Волкова Ю. А., Даукаєв І.М., Дмитрова С. О., Іванова Ю. Б. та ін.

Віддаючи належне високому науковому рівню робіт названих учених, слід відмітити, що вітчизняна практика господарювання сьогодні не має цілісної концепції, яка б відбивала організаційно-правове забезпечення податкового планування в офшорних зонах. А тому питання дослідження процесів податкового планування в офшорних юрисдикціях є актуальним в теоретичному і практичному аспектах.

Постановка питання. Виділяють три основні механізми зменшення податкових платежів: ухилення від сплати податків (tax evasion), обхід податків (tax avoidance) та податкове планування (tax planning).

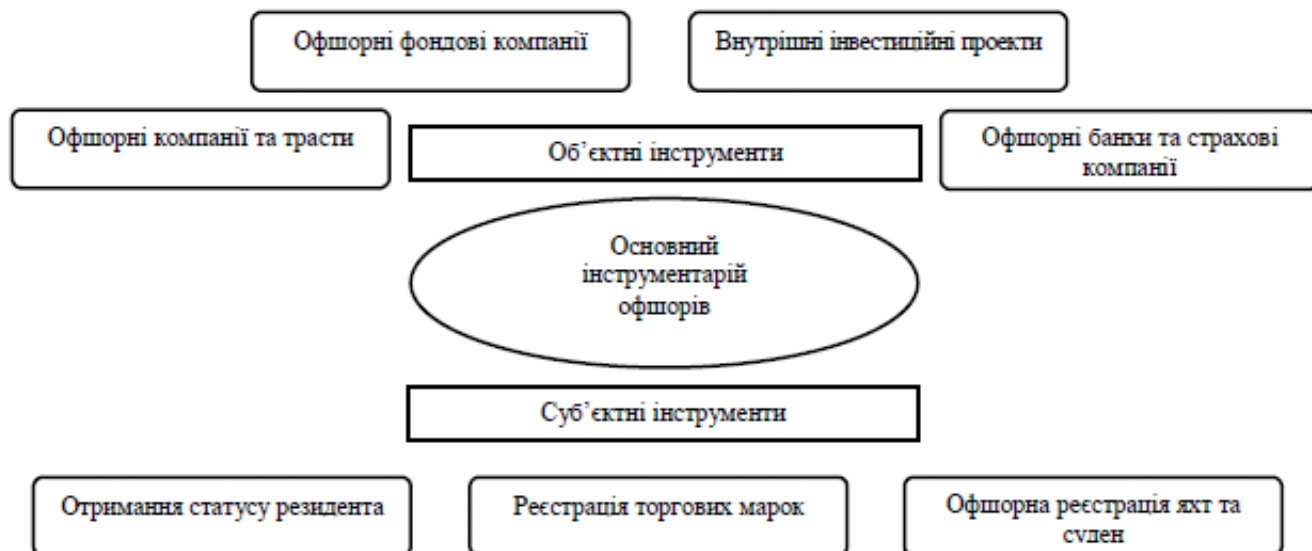
Податкове планування (tax planning) – легальний шлях зменшення податкових зобов'язань, що ґрунтується на використанні можливостей, наданих податковим законодавством, шляхом корегування господарської діяльності суб'єкта господарювання й методів ведення бухгалтерського обліку.

Податкове планування в сучасній економіці є механізмом, що дозволяє взаємно задовольняти протиріччя інтересів між державою та підприємством. Дозволяючи підприємствам здійснювати податкове планування, держава отримує інформацію про його фінансово-господарську діяльність, що дасть змогу в глобальному оцінити економічні процеси, що відбуваються в державі. З огляду на це, податкове планування сприяє створенню в державі податкової системи, яка відповідає рівню розвитку економіки, що забезпечує стабільні та прогнозовані надходження до бюджету, в той же час стимулюючи розвиток як окремо взятих підприємств, так і галузей, і територій в цілому.

Одним із спірних методів податкового планування і оптимізації є «метод офшорів» [1]. Метою податкового планування з використанням інструментарію офшорів, є отримання податкових пільг, які б було неможливо отримати за умови застосування звичайного податкового законодавства. Таке податкове планування маніпулює операціями задля того, щоб таке маніпулювання не було визнано ухиленням від сплати податків.

Інструменти податкового планування за участю офшорів задля

зменшення податкових зобов'язань показано на рис. 1.

Рис. 1. Основні інструменти механізму оподаткування офшорів [2, с. 19]

Результатом даного податкового планування є сукупність податкової економії та максимізація чистого прибутку, котрі виникають в усіх юрисдикціях та при реєстрації господарюючого суб'єкта в відповідності до принципу діяльності резидентів та нерезидентів [1, С. 27-34.].

Міжнародне податкове планування реалізується як іноземними фірмами в Україні, так і українськими у внутрішніх та зарубіжних офшорах шляхом:

1. Використання правил про уникнення подвійного оподаткування. У більшості країн світу прийнята значна кількість погоджень про уникнення подвійного оподаткування, найбільшу їх кількість має Швеція, найменшу (тільки одне погодження) у Брунею з Великобританією.

2. Трансферного ціноутворення, що дозволяє переводити прибуток транснаціональної групи в юрисдикції з низьким рівнем оподаткування та акумулювати доходи групи на рахунках дочірніх компаній – резидентів податкових гаваней.

3. Створення офшорних компаній за кордоном, та в Україні, а також в країнах з відносно низьким рівнем податкового навантаження.

Найпоширенішими схемами використання офшорних компаній у світовій практиці податкового планування є експортно-імпортні операції; операції з управління активами; лізинг; страхування; ліцензійні платежі; виробництво на

умовах давальницької сировини тощо.

При організуванні закордонних дочірніх фірм та філій «ланцюжок» власності та контролю буває доцільно «замкнути» на компанію, що знаходиться у пільговій податковій юрисдикції. Іншими словами, материнська компанія володіє дочірніми фірмами і великими частками участі не безпосередньо, а через проміжну компанію. Вона має роль допоміжного центра прибутку материнської фірми, центра управління закордонною нерухомістю та іншими видами активів. Такі компанії визначаються у міжнародній практиці як оперативно-холдингові фірми. У пільгових «холдингових» юрисдикціях холдингам надаються такі основні види пільг:

- зниження податку «у джерела»;
- звільнення від податків на прибуток доходів у вигляді дивідендів;
- звільнення від податку на доходи від переоцінки активів;
- зниження податку на власний капітал.

На відміну від холдингів, що оперують інвестиційними капіталами, фінансові компанії використовуються для переказу фінансових ресурсів у вигляді кредитів і відсотків за ними. Фінансова компанія отримує позикові кошти від материнської компанії і видає кредит незалежним особам чи іншій дочірній фірмі материнського холдингу. Використання посередницьких фірм дає змогу значно знижувати податкові втрати, пов'язані з переказом кредитних ресурсів з однієї країни в іншу. «Оптимальна» юрисдикція для розміщення фінансової компанії повинна відповідати таким вимогам [3]:

- надання фінансовим компаніям офіційного права проведення кредитних операцій;
- наявність широкої мережі податкових угод, зниження податку «у джерела» на банківський відсоток (як правило до 0);
- пільгові принципи оподаткування кредитної «маржі» – різниці відсотків за отриманими і виданими кредитами.

Фінансовою компанією може бути будь-яка офшорна фірма. При цьому обмеження сфер діяльності офшорної компанії у податкових гаванях зазвичай відсутні..

У світовій корпоративній практиці часто зустрічаються фінансові установи банківського типу, які не є банками в повному значенні цього слова. Це фінансові компанії з ліцензією на проведення різних фінансових операцій. У деяких випадках не потрібно навіть спеціальної ліцензії – достатньо відповідного положення у статуті компанії.

Іноді для обслуговування групи підприємств створюється офшорний кліринговий центр у вигляді структурної одиниці, яка здійснює взаєморозрахунки між наявними зарубіжними офшорними компаніями на основі спеціально розробленої системи клірингових взаєморозрахунків. У результаті конфіденційна інформація про закордонні компанії учасників групи не розкривається. При цьому співробітникам офшорного клірингового центру не відомі реальні власники іноземних офшорних і українських компаній, тому що обслуговування цього «клубу» здійснюється через номінальних осіб, а кліринговий центр має справу тільки з іноземними рахунками його учасників [1, с.55-57.].

Міжнародний лізинг широко застосовується досвідченими практиками офшорного бізнесу для переведення за кордон на законній підставі фінансових активів, які надалі, залежно від цілей і завдань власника офшорної компанії, можуть розміщуватися в першокласних закордонних банках, офшорних фондах та інших міжнародних фінансових інститутах, а також використовуватися для зворотного реінвестування в Україні. Наприклад, користувачеві необхідно придбати за кордоном будь-яке обладнання або товар. У цьому разі доцільно укласти договір лізингу між іноземною офшорною компанією та українським підприємством. Прибуток, що утворюється на українському підприємстві в результаті лізингової діяльності, переводиться за кордон у вигляді лізингових платежів, які можуть мати довільну величину. Що ж стосується української компанії, то лізингові платежі відносяться на собівартість, що істотно може знизити податкові виплати цього підприємства [4, 70].

Порівняльна таблиця 15 світових офшорних юрисдикцій [3]

Юрисдикція	Вартість, \$	Щорічний збір, \$	Щорічне обслуговування, \$	Строк отримання документів	Доступність інформації в відкритому реєстрі	Акції на пред'явника
Ангілья	2750	230	1045	3-4 тижні	Ні	Не є вимогою
Антигуа	2750	300	975	3-4 тижні	ні	Так
Беліз	1690	100	900	2 тижні	ні	Так, на зберіганні в опікуна
БВО	1690	350	680	2 тижні	ні	Так, на зберіганні
Гібралтар	2500	1000		3 тижні	так	Ні
Гонконг	3450	2000		2-3 тижні	так	Ні
Домініка	1900	150	750	2 тижні	ні	Так, на зберіганні
Кайманові острови	3900	573	1750	3-4 тижні	ні	Так, на зберіганні
Маврикій	1800	200	600	3 тижні	ні	Ні
Невіс	1690	200	850	2 тижні	ні	Так, на зберіганні
Панама	1550	250	600	2 тижні	так (директор), ні (акціонери)	Так, якщо оплачені
Санта Лючія	1980	300		3-4 тижні	ні	Ні
Сейшели	1290	100	700	2 тижні	ні	Не рекомендується
Теркс і Кайкос	1750	300	550	2 тижні	ні	Так, на зберіганні
Уругвай	4150	940 + 0,3% від прибутку	800	3-4 місяці	ні	Так

У міжнародному корпоративному плануванні широко застосовуються офшорні страхові компанії різних типів. Офшорний бізнес надає можливість як розвивати власне страхову діяльність, так і проводити страхові операції з метою податкового та фінансового планування материнської компанії. У

міжнародних корпоративних схемах застосовуються компанії двох типів: страхові та перестраховальні [4, 72]. Вони можуть бути або внутрішньофірмовими («кептивними»), або діяти на відкритих страхових ринках. Перестраховальні компанії страхують ризики інших страхових компаній, які обслуговують кінцевого клієнта.

Порівняльний аналіз 15 офшорних юрисдикцій подано у таблиці 1.

Таблиця 2

Вартість реєстрації офшорних банків [3]

Країна Реєстрації	Вид ліцензії	Вартість ліцензії, \$	Оплачуван й статутний капітал, \$	Вартість реєстрації, (включаючи вартість ліцензії), \$
Британські вірджинські острови	Генеральна Обмежена 1-й кат.	10000		50000
		8000	1000000	48000
	Обмежена 2-й кат.	6000		44000
Барбадос	Необмежена («А»)	16500	1000000	28000
Вануату	Обмежена	3000	150000	27000
Панама	1. Генеральна 2. Міжнародна 3. Представницька		250000	40000
Кайманові Острови	1. Клас «А»	51000	500000	
	2. Клас «Б»	15000	500000	40000
	3. Клас «В»	7317	24000	
Домініка	Необмежена («А»)	8000	1000000	35000
Беліз	Необмежена («А»)		500000	
	Обмежена («В»)		200000	35000
Сент-Вінсент і Гренадіни	Необмежена («А»)		500000	
	Обмежена (in house)		100000	35000

Також значну увагу потрібно приділити вартості реєстрації офшорних компаній (див. табл. 2). При цьому враховується вид ліцензії, її вартість, оплачуваний статутний капітал і вартість реєстрації.

Найбільш простою і популярною сферою використання офшорних компаній є сфера міжнародної торгівлі. Здійснення експортно-імпорتنих операцій через підконтрольні офшорні компанії має переваги для українських підприємств порівняно з прямою міжнародною торгівлею.

Суть полягає в штучному перенесенні торгового прибутку від експортно-імпоротної операції з українського підприємства в офшорну компанію з класичної офшорної зони. З цією метою необхідно поставити між продавцем і покупцем офшорного посередника, на якому і буде осідати 90-95% торговельного прибутку. Торгівельний прибуток офшорної компанії фактично складається з різниці між регульованою ціною та ринковою ціною на товари. Реалізація схеми трансфертного ціноутворення з українськими компаніями і формула розрахунку регульованої ціни залежить від типу схем, які по напрямку можна розділити на:

- експортну схему (український виробник або трейдер експортує товари за кордон через пов'язану офшорну компанію);
- імпорتنу схему (український імпортер закуповує іноземні товари через пов'язану офшорну компанію);
- експортно-імпортна схема транснаціональної корпорації (дочірня компанія транснаціональної корпорації в Україні імпортує товари через пов'язану офшорну компанію, яка в свою чергу купила цей товар у іншого дочірнього підприємства транснаціональної корпорації, яка виробляє цей товар у країні з низьким рівнем оплат) [1].

У табл. 3 і на рис. 2 відображено обсяги і структуру торговельного обороту України з офшорними юрисдикціями за 1 півріччя 2013 року.

Обсяги і структура торговельного обороту України з офшорними юрисдикціями за 1 півріччя 2013 року *

Країна	Сумарний торговий оборот		Експорт		Імпорт	
	Тис дол. США	%	Тис дол. США	%	Тис дол. США	%
ВСЬОГО	1335579,9		1242842,8		92737,1	
ОАЕ	483285,5	36,2	436830,9	35,1	46454,5	50,1
Британські Віргінські острови	414833,9	31,1	414516,0	33,4	317,8	0,3
Сінгапур	232953,1	17,4	222456,4	17,9	10496,6	11,3
Кіпр	93289,1	7,0	85857,6	6,9	7431,4	8,0
Мальта	51999,6	3,9	51844,3	4,2	155,2	0,2
Гонконг	29661,9	2,2	11695,8	0,9	17966,1	19,4
Інші офшорні юрисдикції	29557,0	2,2	19641,6	1,6	9915,4	10,7

* складено за даними Держкомстату

Найбільший сумарний торгівельний оборот України з Британськими Віргінськими островами і з Сінгапуром, а найменший - з Гонконгом і Мальтою.

Слід відмітити, що Україна входить у топ-20 країн за обсягом виведення капіталів в офшори. За даними міжнародної компанії Tax Justice Network, протягом 2000–2008 рр. з України було виведено, в тому числі через дивіденди, 82 млрд. дол. Понад 90% прямих інвестицій з України – відтік капіталу з метою мінімізації оподаткування. З 2008 по 2010 рр. в українській економіці продовжувала спостерігатися негативна тенденція – стрімкий вивіз капіталу закордон, який склав 18,6 млрд. доларів. З 2005 по 2007 рік ця цифра склала 661 млн доларів, тобто відтік капіталу з України збільшився у 28 разів [3]. Це можна пояснити в першу чергу неефективною державою політикою, особливо

Усього в Україні працюють офшорні компанії з 35 юрисдикцій. Найбільш популярним залишається Кіпр.

Для українського бізнесу офшори є одним із найзручніших засобів збереження коштів і участі в капіталі інших компаній, а також отримання

грошей в потрібний час в будь-якій країні світу. В той же час механізм уникнення оподаткування з використанням таких зон є досить збитковим для бюджету нашої держави [6].

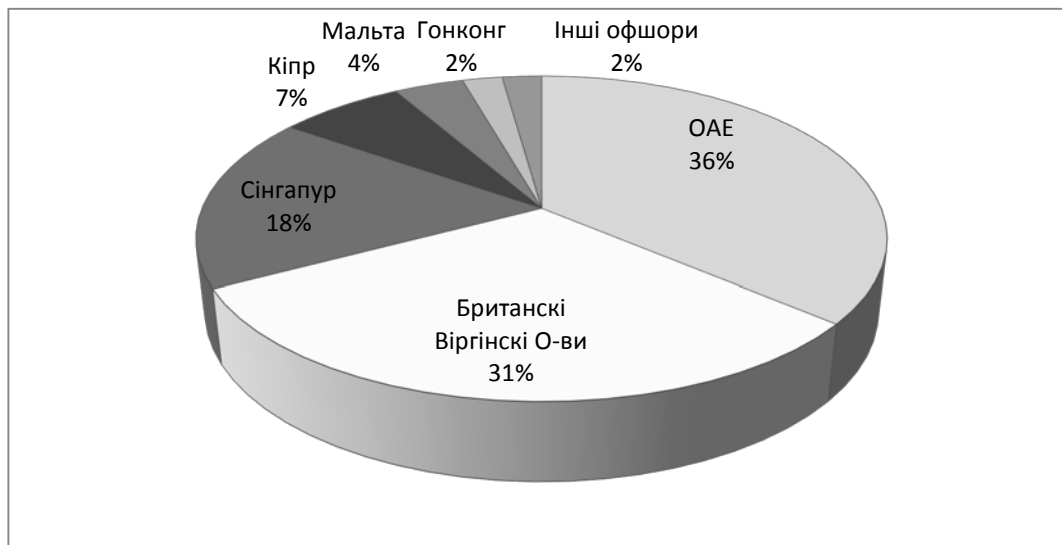

Рис. 2. Структура торгівельного обороту України (імпорт + експорт) з офшорними юрисдикціями (1 півріччя 2013 року)

* складено за даними Держкомстату

Згідно з пунктом 5 ст. 13 Податкового кодексу «для отримання права на зарахування податків та зборів, сплачених за межами України, платник зобов'язаний отримати від державного органу країни, де отримується такий дохід (прибуток), уповноваженого справляти такий податок, довідку про суму сплаченого податку та збору, а також про базу та/або об'єкт оподаткування. Зазначена довідка підлягає легалізації у відповідній країні, відповідній закордонній дипломатичній установі України, якщо інше не передбачено чинними міжнародними договорами України».

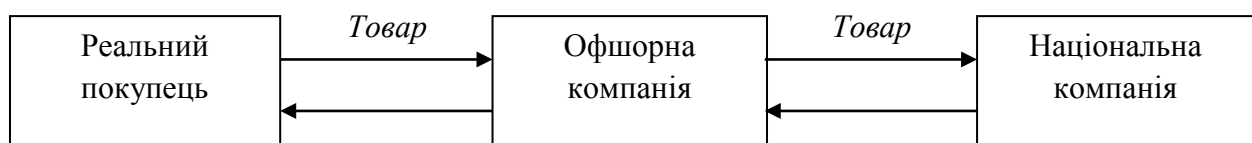

Рис. 3. Перенесення бази оподаткування української фірми на офшорну компанію [7, С. 19]

Масштаби недоотримання бюджетом України коштів, прихованих за допомогою використання офшорів, можна оцінити за статистичними даними Державної служби статистики України. Так, за 2010 р. загальний обсяг експортно-імпортних операцій українських компаній із нерезидентами, що знаходяться в офшорних територіях склав 36,4 млрд. грн. У 2011 р. він збільшився на 11,2% і становив 40,5 млрд. грн. У 2012 р. загальний обсяг експортно-імпортних операцій із нерезидентами, що знаходяться в офшорних територіях склав 45,9 млрд. грн [5].

Державною податковою службою України встановлено, що суб'єкти господарювання України проводили зовнішньоекономічну діяльність у 2012 р. та першому півріччі 2013 р. з 26 країнами та юрисдикціями, де діє режим пільгового оподаткування, і відсутній валютний контроль.

У 2012 р. через офшорні зони фінансово-господарські операції у сфері ЗЕД здійснювали 28 суб'єктів господарювання на суму 195,7 млн. грн. За перше півріччя 2013 р. – 28 суб'єктів господарювання на суму 68,8 млн. грн.

Експортними операціями у 2012 р. через офшорні зони займались 255 суб'єктів господарювання, на суму 3,8 млрд. грн. За перше півріччя 2013 р. такою діяльністю займались 253 суб'єкти господарювання на суму 2,2 млрд. грн.

Згідно з розпорядженням КМУ від 23.02.11 №143-р Кіпр виключений з переліку офшорних зон, однак під юрисдикцією Кіпру проведено найбільшу кількість операцій у сфері ЗЕД. Тільки у 2012 р. 52 суб'єкти господарювання України здійснили фінансово-господарські операції на суму 535,1 млн. грн., а за перше півріччя 2013 р. – 50 суб'єктів господарювання на суму 376,1 млн. грн.

Для України класичним прикладом використання іноземних офшорних структур є процедура самофінансування. Фінансові ресурси, виведені за кордон і оформлені на офшорні структури, повертаються в країну у вигляді кредитів та інвестицій. У подальшому власники офшорних компаній можуть безперешкодно переводити за кордон прибутки, отримані від використання фінансових ресурсів, а також сам кредит у разі несприятливих обставин. Близько 75% інвестицій в Україну зроблено українцями через офшорні компанії.

Разом з тим, офшорний бізнес завдає шкоди національній економіці, так як є ключовою ланкою у різноманітних схемах легального та нелегального ухилення від оподаткування, важливим елементом тіньової економіки [4].

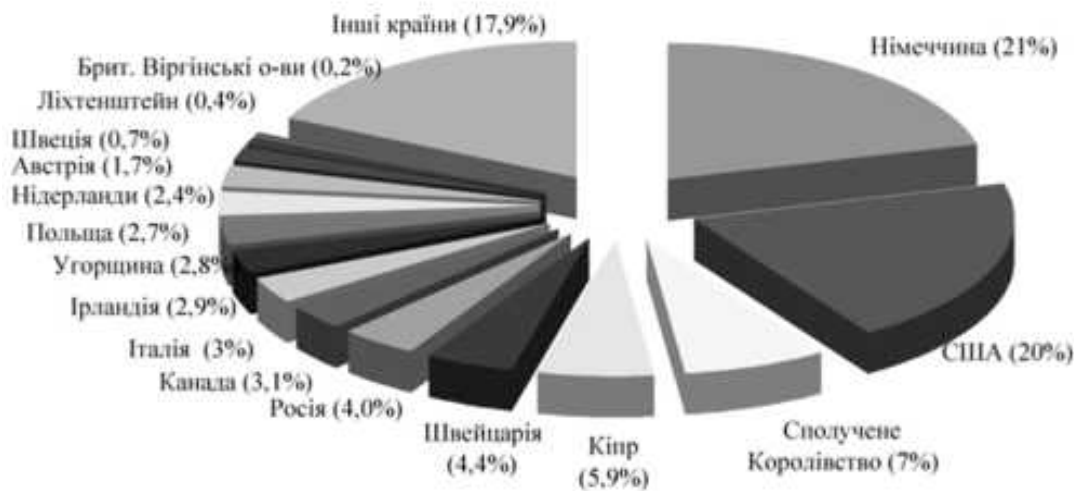

Рис. 4. Розподіл ПІІ в економіку України за країнами-інвесторами на початок 1995 р. [3]

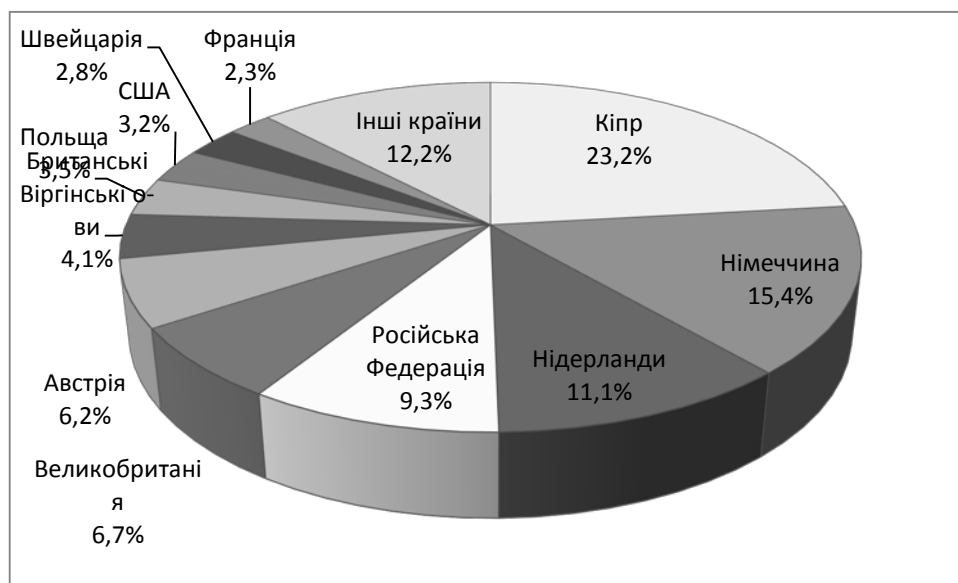

Рис. 5. Розподіл ПІІ в економіку України за країнами-інвесторами на початок 2013 р. [3]

Наглядною ілюстрацією того, наскільки актуальним є питання офшорів для економічної безпеки України є те, як за останні 20 років змінилася структура країн-донорів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку

України (рис. 4 і 5) [3]. Друге місце, яке займає у цьому розподілі Німеччина обумовлене продажем у середині 2005 року «Криворіжсталі» за 24,2 млрд. гривень (4,8 млрд. дол. США) Mittal Steel Germany. Станом на 01.01.2013 р. обсяг ПІІ Німеччини у вітчизняну економіку складав 649,6 млн. дол. США.

З даних рис. 5 видно, що більшість інвестицій, які поступають в Україну з інших країн світу, є надходженням з Кіпру, Німеччини та Нідерландів.

Дослідження динаміки обсягів інвестицій з України в економіку інших країн (табл. 4) також дозволяє зробити висновки, що поряд з постійним інвестуванням українських фінансових ресурсів у російську економіку, стрімким є зростання «інвестиційної привабливості» Кіпру для українських ПІІ, обсяги яких зросли: з 4,4 млн. доларів на початку 2007 р. до 5,8 млн. доларів на початку 2010 р. і до 7,0 млрд. на початку 2013 р.

Таблиця 4

Прямі інвестиції з України в економіку країн світу (млн. дол. США) [3]

Країна	на 01.01.2012	на 01.01.2013	на 01.07.2013
Кіпр	6384,2	7004,2	7419,1
Російська Федерація	182,8	187,4	190,5
Латвія	83,4	86,2	88,3
Польща	49,7	53,9	55,1
Грузія	32,9	34,1	34,7
Казахстан	25,9	26,8	27,2
Британські Віргінські Острови	25,9	27,1	27,8
Інші країни	110,0	113,7	116,1
Усього	6894,9	7533,4	7958,8

Аналіз динаміки обсягів ПІІ в економіку України по країнах-інвесторах дозволяє зробити висновок про існування стійкої тенденції до зменшення долі інвестицій у вітчизняну економіку таких провідних в економічному плані країн світу як Велика Британія, Німеччина і США за умов підвищення долі інвестицій із Кіпру, обсяг яких починаючи з початку 2000 року виріс більш ніж у 40 разів, та офіційно віднесених до переліку офшорних територій

Британських Віргінських островів (у 9 разів за останні 10 років).

Висновки. Таким чином кількість «офшорних» інвестицій в Українську економіку у 2013 р. встановила абсолютний рекорд. Відповідно, можна констатувати і збільшення обсягів капіталів, які уникли оподаткування в Україні.

Враховуючи викладене вище, можна дійти висновків, що офшорні центри можуть виступати як засобом легітимної мінімізації податкових зобов'язань суб'єктів господарювання, так і ухиленням від оподаткування та виведення фінансових ресурсів з під контролю державних органів, що є реальною загрозою національній економічній безпеці. Відсутність заходів протидії використанню офшорних механізмів ухилення від оподаткування призводить до виникнення нерівних конкурентних умов, в яких перебувають вітчизняні підприємства у разі сплати конкурентами менших податків, що спонукає суб'єктів підприємницької діяльності до пошуку «схем оптимізації оподаткування», у т. ч. і нелегальних.

Література

1. Ерицян А. В., Азорян Р. Г. Использование оффшоров в налоговом планировании / А. В. Ерицян, Р. Г. А – М.: Главбух, 2009. – 208 с.
2. Hadnum L. Non-Resident & Offshore Tax Planning / L. Hadnum // TAX GUIDE – «Non-Resident and Offshore Tax Planning». – 2011. – 19 p.
3. Офшорні компанії в податковому плануванні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.amondsmith.com.ua/bank_accounts.htm
4. Хейфец Б. Роль офшоров в глобальній економіці. / Б. Хейфец // Мировая экономика и международные отношения. X. – 2012. – №11. – С. 69-76.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Шевченко П. Відтік капіталу: офшори назавжди? / П. Шевченко // Проект «Української правди» «Економічна правда». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/06/11/238049>.
7. Єлісеєв А. Доступно про податкове планування із застосуванням офшорних компаній / А. Єлісеєв // Податкове планування. – 2008. – № 3. – С. 14–26.